

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Ἦτοι

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ ΚΑΙ
Ο ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΥ ΔΕΣΜΟΣ

ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ, Δ^{ΡΟΣ} Θ. ΚΑΙ Φ.
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῷ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπαινετὴν μνειάν τῆς ἀδελφῆς ξυνωρίδος Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου ποιεῖται ὁ Γρηγόριος καὶ ἐν τῷ ἱστορικῷ καὶ προτρεπτικῷ Ἔπει αὐτοῦ, τῷ φέροντι τὴν ἐπιγραφὴν: «Πρὸς Ἑλλήγιον περὶ τῶν μοναχῶν προτρεπτικόν», γραφέντι καὶ τούτῳ ἐν ἔτει 372, μικρὸν δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑλλαδίου, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στίχων¹. Ὁ Γρηγόριος παροτρύνει ἐν τῷ Ἔπει του τούτῳ τὸν Ἑλλήγιον νὰ κατακολουθῇ τῷ εὐσεβεῖ παραδείγματι τῆς ἐναρέτου ἀδελφῆς ξυνωρίδος Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, ἔχων τούτους διαρκῆ πρῦτυπα εὐσεβείας καὶ ἐναρέτου βίου. Τὸ ὅλον Ἔπος εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἄξιον διὰ τὰ ἡθικὰ κυρίως διδάγματα του, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν τοῦτο ἐνταῦθα, ὡς μὴ ἀφορῶν ἐν τῷ συνόλῳ του εἰς τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐνταῦθα κυρίως θέμα. Παραθέτομεν ἀπλῶς ἐκ τοῦ στίχ. 130 καὶ ἐξῆς τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα²:

*«Πολλὸν δημηλικῆς κρείσσοι Εὐλαλίῳ,
Τὸν ἄ κασιγνήτιο μέγα σθένος Ἑλλαδίῳ
Ἦμισυν ἄρι λιπῶν, ἄχαι' ἀποπιάμενος
Ἔς χορόν, δν ποθέεσκεν ὁ δ' ἐνθάδε μόνος ἐλείφθη,
Οὐδὲν ἔχων δοῶν φέρτερον Ἑλλαδίου.
Μητέρα δ' ἀμφιβέβηκεν ἐὴν στυγερῆς ὑπὸ νοῦσου
Τειρομένην, ὀλίγαις ἐν ψεκᾶσι βιότου·
Οἶαν πούλδς ὁ μῦθος ἐλεγχέμεν, ἄρκιον εἰπεῖν
Τοιούτων τεκέων μητέρα βαῖον ἔπος».*

Δυστυχῶς δὲν ἐκφεύγει, ὡς θ' ἀνεμένετο, εὐθύς μεθ' ἕκαστον στίχον ἢ καὶ λέξιν, τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τῶν εὐσεβῶν νέων Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, ὁπότε θὰ ἠδυνάμεθα, ἴσως, νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν βαθμὸν συγγενείας τοῦ Γρηγορίου μετ' αὐτῶν. Τὸ μόνον, ὅπερ ἀσφαλῶς

1. Παρὰ Migne, PG 37, 1451/77.

2. Migne, PG 37, 1461.

γνωρίζομεν καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γρηγορίου πληροφορούμεθα εἶναι, ὅτι ὁ ἐπιζήσας Εὐλάλιος ἐγένετο τὸ κατ' ἀρχὰς χωρεπίσκοπος, ὕστερον δ' ἀνυψώθη εἰς ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ, προτάσει τοῦ Γρηγορίου καὶ δὴ καὶ μετὰ σθεναρὸν ὑπὸ τούτου ἀγῶνα, ἵνα ἐπιτύχη τοῦ ποθουμένου. Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀναδείξεως τοῦ Εὐλαλίου εἰς ἐπίσκοπον Διοκαιοσαρείας ἐπίθεται πλήρως ἐν ταῖς κατωτέρω παρατιθεμέναις ἐπιστολαῖς τοῦ Γρηγορίου εἰς σημαίνοντα τότε ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Εὐλάλιον. Οὕτως, ἐν ἔτει 382, ὅτε ὁ Εὐλάλιος ἦτο εἰσέτι χωρεπίσκοπος, ἀπέστειλεν ὁ Γρηγόριος τὴν ἐπιστολὴν ΡΙΑ¹, ἔχουσιν οὕτω: «Σὺ φιλοσοφεῖς τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἄμετρον οὕτω νηστείαν, ἐγὼ δὲ τὴν σιωπὴν. Μεταδῶμεν ἀλλήλοις τοῦ χαρίσματος· ἐπειδὰν δὲ εἰς ἐν γενώμεθα, κοινῇ τὸν Θεὸν ἁσόμεθα, καρποφοροῦντες ὡσπερ εὐλογον σιωπὴν, οὕτω καὶ λόγον ἔνθεον». Διὰ τοῦ συντόμου τούτου ἐπιστολίου ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐπιζητεῖ νὰ θραύσῃ τὴν μακρὰν σιγὴν τοῦ «ἀνεψιοῦ» αὐτοῦ Εὐλαλίου ἐν τῇ πεποιθῆσει ὅτι τὸ συνομιλεῖν ἐν τοῖς πνευματικοῖς δὲν ἀντίκειται τῇ φιλοσόφῳ τοῦ μοναχοῦ ἡσυχίᾳ. Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος ἤθελεν, ὡς παρακατιόντες ὁψόμεθα, νὰ λάβῃ ἅμα ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς διὰ γραμμάτων, ὅπως προλειάνῃ τὸ ἔδαφος παρὰ τῷ Εὐλαλίῳ καὶ πείσῃ αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν γενησομένην αὐτῷ πρότασιν περὶ ἀνυψώσεώς του εἰς ἐπίσκοπον Διοκαιοσαρείας. Δὲν ἀνακοινοῖ αὐτῷ ἀμέσως τὴν πρόθεσίν του ὁ Γρηγόριος, ἵνα μὴ τυχὸν προσκρούσῃ εἰς ἄρησιν τοῦ τὸν μονήρη καὶ ἀσκητικὸν βίον προτιμῶντος καὶ ἐν ἡσυχίᾳ διάγοντος Εὐλαλίου. Τοῦτο ὡς βέβαιον πρέπει νὰ θεωρήσωμεν, διότι τῷ αὐτῷ 382 ἔτει ὁ θεῖος Γρηγόριος ἀπέστειλε τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΝΘ² ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον, ἐπίσκοπον Τυάνων, δι' ἧς τὴν κατάστασιν τῆς ἀνευποιμένης διατελούσης Ἐκκλησίας Ναζιανζοῦ ἐκθέτων καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἀπολλιναρισμοῦ κινδύνους διὰ τὸ ποίμνιον ἰδιαιτέρως σημειῶν, ἅμα δὲ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν δηλῶν διὰ τὴν ἐνεργοτέραν ἐπέμβασίν του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ναζιανζοῦ, παρακαλεῖ καὶ προτρέπει ἐντόνως τὸν Θεόδωρον, ὅπως φροντίσῃ καὶ κατασταθῇ ἴδιος ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, «ὅτι ἐπισκόπου χορῆζει ἡ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ παρὰ τῆς ἡμετέρας ἀρῆστικῆς καταβλάπτῃται». Σημειωτέον ὅτι τὴν ἐπιστολὴν διεβίβασε διὰ τοῦ Κελεσιίου ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ «ἀνεψιοῦ» αὐτοῦ Εὐλαλίου, τοῦ χωρεπισκόπου ἀφ' ἐτέρου, ἕξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐπέτυχε τὴν συγκατάνευσιν τοῦ Εὐλαλίου διὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ναζιανζοῦ. Ἐγραψε δὲ τῷ Θεοδώρῳ, ὡς προϊσταμένῳ τῆς καθόλου ἐπαρχίας Διοκαιοσαρείας - Ναζιανζοῦ. Τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Γρηγόριος σαφῶς δηλοῖ, λέγων: «Εἰ μὲν οὖν ἄλλην τινὰ κεφαλὴν εἶχεν ἡ ἐπαρχία, πρὸς ἐκείνην ἔδει βοᾶν καὶ διαμαρτυρεσθαι. Τῆς δὲ σῆς εὐλαβείας ὑπερκειμένης,

1. Παρὰ Migne, PG 37, 209 A.

2. Παρὰ Migne, PG 37, 257)60.

πρὸς σὲ βλέπειν ἀναγκαῖον. Φρόντισον τῆς σῆς Ἐκκλησίας ὃν βούλει τρόπον, καὶ μὴ παρίδης ἀναξίως ἑαυτῆς πράττουσαν»¹. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς διαφυλάξεως τῶν κανόνων, ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου προτεινομένου Εὐλαλίου, ἐσκόπευον νὰ προχειρίσωσιν ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ ἕτερον πρόσωπον. Τοῦτο, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠρέθισε τὸν Γρηγόριον καὶ προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πρῶτου καὶ εἰρηνικοῦ ἄλλως μεγάλου Ἱεράρχου. Ὅθεν τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΝΖ' ἐπιστολὴν² ἐν ἔτει 382 ἐπιστείλας ὁ Γρηγόριος τῷ Θεόδωρῳ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Τύανα ἀφίξεως τῶν πεφιλημένων αὐτοῦ ἀνεψιῶν καὶ υἱῶν τοῦ Νικοβούλου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκμαθήσεως τῆς τέχνης τοῦ «ταχυγραφεῖν»—«ταχυγραφεῖν μαθησόμενοι»—, εἰρωνεύεται καὶ μέμφεται τὸν Θεόδωρον διὰ τὴν ἀπροσδόκητον, ὡς λέγει, ἀπόφασιν νὰ προχειρίσῃ ἕτερον ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ, ἀντὶ τοῦ Εὐλαλίου. Ἴδου τί ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γράφει ὁ Γρηγόριος τῷ Θεόδωρῳ, μητροπολίτῃ Τυάνων: «Τὰ μὲν πνευματικὰ πέρασ ἔχει· οὐκέτι προσθήσω διοχλεῖν ὑμῖν. Συνίοιτε, φράσσοισθε, βουλευοίσθε καθ' ἡμῶν. Νικάτωσαν οἱ μισοῦντες ἡμᾶς· φυλαττέσθωσαν ἀκριβῶς οἱ κανόνες, ἀφ' ἡμῶν ἀρξάμενοι τῶν ἀμαθεστάτων. Οὐδεὶς ἀκριβείας φθόνος». Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀρχεται καὶ ἡ χάριν τῶν υἱῶν Νικοβούλου καὶ ἀνεψιῶν τοῦ Γρηγορίου σύστασις, οὐχὶ ἄμιγρος καὶ αὐτὴ δηκιμότητος καὶ εἰρωνικῆς διαθέσεως διὰ τὴν ἐν λόγῳ αἰτίαν: «Τὰ φιλικὰ δὲ μὴ κεκωλύσθω. Οἱ τοῦ τιμιωτάτου υἱοῦ Νικοβούλου παῖδες ἦκασιν εἰς τὴν πόλιν ταχυγραφεῖν μαθησόμενοι· τούτους τά τε ἄλλα καὶ οἰκείως ἰδεῖν καὶ πατρικῶς θέλησον (οὐ γὰρ καὶ τοῦτο κωλύουσιν οἱ κανόνες!),

1. Τὰ Τύανα ἦσαν ἡ Μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας Καππαδοκίας Β', ἣτις ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ τῆς μεγάλης Καππαδοκίας βασιλεύοντος τοῦ Οὐάλεντος (364/78) καὶ πατριαρχεύοντος ἐν τῷ θρόνῳ Κων/πόλεως τοῦ Δημοφίλου (369-379). Πρβλ. τὴν ἐπιστ. 98 τοῦ μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων, ἐν ἔτει 372 γραφεῖσαν, ἐν ἣ καὶ ταῦτα παραπονετικῶς γράφει ὁ μέγας πατὴρ (παρὰ Migne, PG 32, 496 B): «Ἐπισκόποις δὲ τοῖς ἐκ δευτέρας Καππαδοκίας συντυγχάνειν ἐμέλλομεν· οἱ, ἐπειδὴ ἐτέρας ὠνομάσθησαν ἐπαρχίας, ἐνόμισαν ἀθρόως καὶ ἄλλοεθνῶς καὶ ἀλόφουλοι πρὸς ἡμᾶς γεγενῆσθαι· οἱ τοσοῦτον ἡμᾶς ἠγνόησαν, ὅσον οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν πεπειραμένοι, μὴδὲ εἰς λόγους ποτὲ ἀφικόμενοι».—Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ μ. Βασιλείου τεκμαίρεται, ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς Καππαδοκίας συνετελέσθη ἐγγύς πον τοῦ ἔτους 372. Ἡ νέα λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Καππαδοκία Β' ἔχουσα μητρόπολιν τὰ Τύανα, περιελάμβανεν ἐπισκοπὰς: τὴν Φαυστινόπολιν, τὰ Κύβιστρα, τὴν Ναζιανζόν, τὰ Σάσσημα, τὸν Παρνασσόν, τὰ ῥεγεῶν Δόρα καὶ τὸν ῥεγεῶν Μουκισσόν, ἐν ὧν δηλ. ὄκτῳ πόλεις. Ὅρα Ernest Honigmann, *Synekdémos d'Hiéroklés et l'opuscule géographique de Georges de Chypre*. Bruxelles 1939 σ. 36 Nr. 700. Αὐτόθι καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία περὶ ἐκάστης λέξεως. Πρβλ. Karl Holl, *Amphilochius von Ikonium* σ. 17. Πλείονα διαλαμβάνομεν ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ἡμετέρῃ μελέτῃ περὶ Ἀμφιλογίου, μητροπολίτου Ἰκονίου.

2. Migne, PG 37, 264/5.

καὶ ὅπως ἂν γειτονῶσι τῇ ἐκκλησίᾳ φρόντισον. Βούλομαι γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸ ἦθος τυποῦσθαι πρὸς ἀρετὴν, τῇ σῆ τελειότητι συνεχῶς ἐντυχάνοντας».

Τοῦ αὐτοῦ 382 ἔτους εἶναι καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. ΡΙΒ' ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου¹ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου Γρηγόριον τὸν Νύσσης. Καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐκθέτει τοὺς λόγους τῆς ἑαυτοῦ προτιμήσεως διὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ναζιανζοῦ τοῦ «ἀνεψιῦ» αὐτοῦ Εὐλαλίου, ταῦτα λέγων: «Οἷμοι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη· καί, τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, ἐν πολέμῳ καὶ στάσει τὰ ἡμέτερα, καὶ ἦν παρελάβομεν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων εἰρήνην, οὐκ ἐτηρήσαμεν. Ταύτην μὲν οὖν οἶδ' ὅτι αὐτὸς ἀποκαταστήσεις, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ σέ τε καὶ τὰ σὰ φέροντος Πνεύματος. Ἡμῶν δὲ μηδεὶς καταψευδέσθω, παρακαλῶ, μηδὲ τῶν κυρίων τῶν ἐπισκόπων, ὅτι ἀκόντων ἡμῶν, ἄλλον ἐπεκλήρουξαν ἡμῖν ἐπίσκοπον. Οὐ γὰρ τοσοῦτον αὐτοῖς ἀπερῴμεθα, οὐδὲ οὕτως ἔχουσι πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς. Ἄλλὰ πολλὰ δεηθεὶς διὰ τὴν ἑμαυτοῦ νέκρωσιν, καὶ ἅμα τὸ βίρος φοβηθεὶς τῆς Ἐκκλησίας ἀμελουμένης, ταύτην τε ἤτησα παρ' αὐτῶν χάριν, οὔτε κανόνισιν ἐναντιουμένην, καὶ ἡμᾶς ἀναψύχουσαν, δοθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ ποιμένα, ὃς καὶ δέδοται ταῖς σαῖς εὐχαῖς, ἄξιός τῆς ὑμετέρας θεοσεβείας· ὃν καὶ εἰς χεῖράς σου τίθημι, τὸν αἰδεσιμώτατον Εὐλάλιον, τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, οὗ καὶ ταῖς χερσὶν ἐναποψύξαιμι. Εἰ δέ τις οἶται μὴ χρῆναι ζῶντος ἐπισκόπου ἄλλον χειροτονεῖν, ἴστω μὴδ' ἐνταῦθα κρατῶν ἡμῶν. Πᾶσι γὰρ δῆλον, ὅτι μὴ Ναζιανζοῦ, Σασίμων δὲ προεβλήθημεν, εἰ καὶ πρὸς δλίγον αἰδοῖ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἱκετευσάντων, ὡς ξένει τὴν προστασίαν κατεδεξάμεθα». Δὲν ὑπάρχει ἰδιαιτέρα ἀνάγκη νὰ διαπлатύνωμεν διὰ σχολίων ἢ καὶ ἐρμηνεύσωμεν τὰ τοσοῦτο σαφῶς ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου ἐκτιθέμενα γεγονότα, τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀνάρρησιν τοῦ Εὐλαλίου ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ναζιανζοῦ. Πάντως καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἶναι ἐκδηλὸς τὸ μὲν ἢ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς μῆνις κατὰ τοῦ μητροπολίτου Τυάνων Θεόδωρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων, οἵτινες, προφάσει τηρήσεως τῶν κανόνων, ἕτερον προεβάλλοντο διὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ναζιανζοῦ καὶ οὐχὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου προτεινόμενον. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐπιστολῆς διαφαίνεται ἐπίσης ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τοῦ θείου Γρηγορίου κατίσχυσε καὶ ἐν τέλει κατεκυρώθη ἢ ὑπὲρ τοῦ προστατευομένου του ἐκλογῆ.

Τὸν μητροπολίτην Τυάνων Θεόδωρον θανόντα διεδέχθη ἐπὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου ἕτερος, δμώνυμος αὐτῷ. Τοῦτο συνάγω ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. ΡΙΠ' ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου, ἐν ἔτει 383 γραφείσης² καὶ τῷ νεωτέρῳ Θεόδωρῳ ἐπισταλείσης, ἀγνώστῳ δὲ πρότερον τῷ Γρηγορίῳ κατ' ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν: «Ἐγὼ γοῦν οὕτω πρότερον οὔτε

1. Migne, PG 37, 296/7.

2. Migne, PG 37, 297—301.

κατ' ὄψιν συντετυχηκῶς τῇ σῆ εὐλαβείᾳ, οὔτε διὰ γραμμαμάτων ὠμιληκῶς, ἀλλὰ τῇ περὶ σοῦ φήμη μόνῃ καταυγάζομενος, νῦν εἰς ἀνάγκην ἤλθον τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ἐντεύξεως». Διὰ τῆς ἐπιστολῆς του ταύτης ὁ Γρηγόριος παρακαλεῖ τὸν νέον μητροπολίτην, ὅπως καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἐπαρχίας του ἐπίσκοποι ἀναθεωρήσωσι τὴν προγενεστέραν τοῦ προκατόχου ἀπόφασιν καὶ ἀποδεχθῶσιν ἀναγνωρίζοντες τὴν ἐκλογὴν τοῦ Εὐλαλίου. Δράττεται δὲ τῆς εὐκαιρίας ὁ θεῖος πατήρ, ὅπως ἀναιρέσῃ τὰς αἰτιάσεις ἄλλων τε πολλῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἑλλάδιου, ὅτι δηλ. δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ χειροτονηθῆ ἕτερος ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, ἐφ' ὅσον ζῆ ὁ κανονικὸς τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος, ἦτοι αὐτὸς ὁ Γρηγόριος. Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος πατήρ ἀναιρεῖ ἄρδην τὴν ἐσφαλμένην ἐπιχειρηματολογία καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν κανόνων δῆθεν στηριζομένην, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι οὗτος οὐχὶ Ναζιανζοῦ, ἀλλὰ Σασίμων ἐπίσκοπος ἀνηγορεύθη καὶ μάλιστα ἐπὶ μικρόν' ἐὰν δὲ νῦν ὄντως ἀνεδέχθη τὸ βῆρος τῆς προσωρινῆς ποιμάνσεως τῆς ἐπισκοπῆς Ναζιανζοῦ, τοῦτο ἔπραξε ζῶντος τοῦ ἰδίου πατρός, ἐπισκόπου, ὡς γνωστόν, Ναζιανζοῦ, διὰ νὰ βοηθῆ τοῦτον, γέροντα ὄντα, εἰς τὰ πολλαπλᾶ ποιμαντορικὰ αὐτοῦ καθήκοντα. Ἄλλ' οὐδόλως καὶ ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ ἐπισήμως ἀνηγορεύθη ποτέ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του λοιπὸν ὁ θρόνος ἔμεινεν, ὡς εἰκός, κενός. Ὁ μέγας Γρηγόριος φαίνεται ὅτι ἐπέτυχε παρὰ τοῦ νέου μητροπολίτου Ἰνάνων τὴν ἀναγόρευσιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ «ἀνεψιοῦ» αὐτοῦ Εὐλαλίου, ὡς ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ, ὡς ἤδη ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γρηγόριον Νύσσης ἐπιστολῆς τεκμαίρεται.

Ἐν τέλει μνημονευτέα ἢ καὶ ἀνωτέρω καταχωρισθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου ὑπ' ἀριθ. ΡΝΗ' 1 πρὸς αὐτὸν τὸν Εὐλάλιον, χωρεπίσκοπον εἰσέτι ὄντα — τὰς ἀρχὰς δηλ. τοῦ ἔτους 382—, ἐν ἧ λόγος γίνεται καὶ συστάσεις παρέχονται περὶ τῆς ἀνεψιάς τοῦ Γρηγορίου Ἀλυπιανῆς τῆς παρθένου.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ θείου Γρηγορίου δυνάμενα ν' ἀρυσθοῦν γεγονότα, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ξυνωρίδα, Ἑλλάδιον, τὸν προῶφως ἀπεθθόντα, καὶ Εὐλάλιον, τὸν πρότερον χωρεπίσκοπον, εἶτα δ' ἐπίσκοπον, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Γρηγορίου, Ναζιανζοῦ γεγονότα. Ἡ δὴλωσις τοῦ μεγάλου πατρός ὅτι περὶ «ἀνεψιῶν» αὐτοῦ πρόκειται, οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν περὶ συγγενείας τούτων πρὸς τὸν Γρηγόριον. Δυστυχῶς ἐλλείπουσιν ἀκριβέστεραι εἰδήσεις περὶ τοῦ βαθμοῦ συγγενείας τούτων.

2. Νικομήδης

Ἐπιθυμῶ πρῶτον νὰ καταχωρίσω τὰ τρία ἀφιερωτικὰ τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Νικομήδην Ἐπιτάφια καὶ ἕστερον νὰ ὀμιλήσω περὶ τῆς συγ-

γενείας Γρηγορίου καὶ Νικομήδους ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ Νικ ο μ ή δ ο υ ς καὶ τῶν ἀδελφῶν Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου ἀφ' ἑτέρου. Τὰ τρία εἰς Νικ ο μ ή δ η ν Ἐπιτάφια ἐπιγράμματα τοῦ Γρηγορίου, εἶναι τὰ ἑξῆς:¹

PIB'. Εἰς Νικομήδην

«Οἴχεσαι, ὦ Νικόμηδες, ἔμὸν κλέος· ἡ δὲ συνωρίς
Σῶν καθαρῇ τεκέων πῶς βίον ἐξανόσεις;
Τίς τέλος νηῶ περικαλλεῖ χεῖρ' ἐπιθήσει;
Τίς δὲ Θεῶ πέμπει φορὴν τελέην θυσίην;
Σεῖο, μάκαρ, μιχθέντες ἐπουρανίοισι τάχιστα,
ᾠ γενεῇ τλήμων, οἶα πάθες, μερόπων!»

PII'. Ἄλλο

«Δέρκεο καὶ τύμβον Νικομήδεος, εἴ τιν' ἀκούεις,
Ὅς νηὸν Χριστῶ δειμάμενος μεγάλω,
Αὐτὸν μὲν πρόωτιστον, ἔπειτα δὲ τὴν περίβωτον
Δῶκεν ἀγνήν θυσίην, παρθενίην τεκέων,
Φέριερον οὐδὲν ἔχων ἱερεὺς γενέτης τε φέριστος·
Τοῦνεκα καὶ μεγάλη δῶκα μίγη Τριάδι».

PIA'. Ἄλλο

«Ὑστατον εἰς βίον ἤλθες ἀσιδιμον· ἀλλὰ τάχιστα
Ἐνθεν ἀνηέρθης. Τίς τάδ' ἔνευσε δίκης;
Χριστὸς ἄναξ, Νικόμηδες, ὅπως σέο λαὸν ἄνωθεν
Ἰθύνης τεκέων σὺν ἱερῇ δυάδι».

Τὰ ἐπιτάφια ταῦτα ἐπιγράμματα, κατὰ τὴν παρὰ Migne σημείωσιν, συνεγράφησαν ἐν ἔτει 376, εὐθύς δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικ ο μ ή δ ο υ ς.

Εἰς τὸν αὐτὸν Νικ ο μ ή δ η ν ἀφίερωσεν ὁ θεῖος Γρηγόριος καὶ ἱκανοὺς στίχους ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἑλληγιον Ἔπει του: «Περὶ τῶν μοναχῶν προτρεπτικόν», ἐν οἷς διὰ θερμοτάτων ἐπαινετικῶν ἐκφράσεων ἀπαθανατίζει ὁ Γρηγόριος τὰς ἀρετὰς τοῦ Νικ ο μ ή δ ο υ ς. Ἄλλ' ἔκ τε τῶν Ἐπιταφίων ἐπιγραμμάτων, ὡς καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω παρατεθησομένων στίχων, συνάγεται στενὸς συγγενείας δεσμὸς μεταξὺ Γρηγορίου καὶ Νικ ο μ ή δ ο υ ς. Οὕτως ὁ Νικ ο μ ή δ η ς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου «ἔμὸν κλέος», δι' ἧς φράσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς ἀνωτέρω πολλάκις εἶδομεν, ὁ Γρηγόριος τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του προσφωνεῖ. Ῥητῶς συγγενῆς τοῦ Γρηγορίου ὀνομάζεται ὁ Νικ ο μ ή δ η ς ἐν στίχῳ 170 τοῦ ἀνωτέρω Ἐπους: ² «Εὐχ ο ς

1. Migne, PG 38, 68/9.

2. Migne, PG 37, 1462/4

3. Migne, PG 37, 1464.

ἐμῆς μάνδρης, αἵματος ἐξ ἐμέθεν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω Ἐπιταφίων συνάγεται ἅμα ὅτι ὁ Νικομήδης ἦτο ἕγγαμος καὶ δὴ καὶ πατὴρ δύο τέκνων: «ἡ δὲ συνωρίς Ἰ Σῶν καθαρὴ τεκέων πῶς βίον ἑξάνυσει;» καὶ «τεκέων σὺν ἱερῇ δυάδα». Ἐν τῷ μνημονευθέντι Ἔπει καὶ δὴ καὶ ἐν στίχῳ 145 ἐπίσης ταῦτα λέγονται: «Καὶ θυσίην μεγάλοιο πατρὸς ζήλωσε παλαιῆν Ἰ Ἀβραάμ, ἀγνίσσας ὧν τεκέων δυάδα». Γεννᾶται νῦν τὸ εὐλογον ἐρώτημα· τίς εἶναι ἡ ἱερὰ αὕτη τῶν «τεκέων» τοῦ Νικομήδους δυάς; Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅτι ἡ «συνωρίς» τοῦ Νικομήδους, ἡ «καθαρὴ τεκέων» οὐδεμία ἄλλη δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ περίφημος καὶ τόσον ὑμνηθεῖσα διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου «συνωρίς» τῶν «ἀνεπιῶν» Ἐλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, περὶ ὧν ἐν τῷ αὐτῷ Ἔπει καὶ δὴ καὶ πρὸ τῶν ἀφιερωτικῶν πρὸς τὸν ἴδιον αὐτῶν πατέρα Νικομήδην στίχων ὁ θεὸς Γρηγόριος διέλαβεν, ἥτοι ἐν στίχ. 129—134. Οἱ στίχοι τοῦ ἐν λόγῳ Ἔπους 129—182, ἀξιοσπουδαστοὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, ἐνδιαφέρουν ἰδιαίτερος ἡμᾶς ἐνταῦθα, διότι καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ λοιπὰ ὑπέροχα προσόντα τῶν ὑμνουμένων ἁγίων τῷ ὄντι ἀνδρῶν φανεροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν μεταξύ των στενωτάτην συγγένειαν ἀποδεικνύουσιν, ὅπερ καὶ ἐνδιαφέρει. Ὅθεν καὶ παραθέτομεν τούτους:

Στίχ. 129	«... Αὐτὰρ ἔπειτα,
130	Πολλὸν δηλικῆς κρείσσονι Ἐδλαλίῳ, Τόν ῥα κασιγνήτιο μέγα σθένος Ἐλλαδίῳ Ἕμισυν ἄρτι λιπών, ὄχετ' ἀποπτάμενος Ἔς χορόν, ὃν ποθέσκεν· ὁ δ' ἐνθάδε μῦθος ἐλείφθη, Οὐδὲν ἔχων δράαν φέρετρον Ἐλλαδίου.
135	Μητέρα δ' ἀμφιβέβηκεν ἐὼν συγγεγὼς ὑπὸ νόσου Τειρομένην, ὀλίγαις ἐν ψεκᾶσι βίτου· Οἷαν πουλὸς ὁ μῦθος ἐλεγχέμεν, ἄρκιον εἰπεῖν Τοιούτων τεκέων μητέρα βαιὼν ἔπος. Καρτέριον δ' ἐτέρῳ δῶκεν Θεός· ἀλλ' ἄρα καὶ τὸν
140	Θῆσεις σόν, φιλότης, εὐμενέων ἐτάροις· Καρτέριον, τοῦ κῦδος ἐν οὐρανίοισι μέγιστον Αἰὲν ἀειρομένου πνεύματι σαρκὸς ἄπο. Φεῖδσο καὶ μεγάλοιο Νικομήδεος, εἴ τιν' ἀκούεις, Ὅς ζῶην βροτέην δῶκεν ἐπουρανήν,
145	Καὶ θυσίην μεγάλοιο πατρὸς ζήλωσε παλαιῆν Ἀβραάμ, ἀγνίσσας ὧν τεκέων δυάδα, Σπεύδοντ' ἑς θυσίην ἱερῆια· καὶ γάμον ἐσθλὸν Θῆκατ', ἐπεὶ ῥα γάμου κάγαμῆς στέφανος. Οὐδ' ἔλιπεν γαίῃ πρόρθους χοός, ὡς ἄλος ἔλθη

- 150 Γαῖαν ἐς αἰπεινήν, τῆσδε λυθελς βιοτῆς,
 Καρπὸν ἀριστεύοντα μετ' ἀνδράσιν, ἡδὲ γυναιξίν,
 Ἐνδράσιν, νῖα φίλον, θηλυτέραις θύγατρα,
 Ἡμετέροισι χοροῖσιν ἐὼν στάχυν ἐγκαταλέξας,
 Ἐλπομαι, ὡς ληθῶν ἄξιον οὐρανίων,
- 155 Ἐὐθαλέας ὄρηκας ἀπ' εὐδόμοιο φυτοῖο·
 Εἰ δὲ καὶ ὦν τοκέων κρείσσονας, ἐκ τοκέων.
 Ἄλλὰ τὰ μὲν κρατεροῖο Θεοῦ ἐν χεῖρεσι κείσθω,
 Ὅς μέγα ταῖς μεγάλαις ἐλπίσι τέρμα φέροι.
 Νῦν γε μὲν οἷς τεκέεσι πατήρ, πτερόν οἶα νεοσοῖς
- 160 Αἰετὸς ὠκυπέτης, πλησίον ἱπτάμενος,
 Ἰθύνει νεόπηκτον, ὄτ' ἠέρος ἐν λαγόνεσσι
 Δινεύοντ' οὐπω θαρσαλέη πτέρυγι,
 Πολλὰ μὲν εὐσεβίης παιδεύματα τοῖσιν ὀπάξων,
 Οὐπω δ' ἦς ἀρετῆς φέρετερον οὐδὲν ἔχων·
- 165 Ὅς θείοισι λόγοισι, καὶ ἦθεσι τούσδ' ἀνέθηκεν,
 Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐσθλὸν ἐρειδόμενος,
 Καὶ πενίην ἱερὴν κληῖρον πόρρυνε μέγιστον,
 Μηδὲν ὧς κε λίποι ὄργανον εὐδοίης.
 Οὗτος μὲν δὴ σοι τοῖος δρόμος, εὖχος ἐμοῖο,
- 170 Εὖχος ἐμῆς μάνδρης, αἵματος ἐξ ἐμέθεν.
 Οὐδὲ μὲν ἐν πυμάτοισι Θεόγνιος, ἀλλ' ἐπὶ γαίης
 Ἰστάμενος, θώκων ἄπτειται οὐρανίων,
 Μείλιχος, ἡδυεπῆς, αἰεὶ γλοᾶντι προσώπω
 Φαίνων εὐμενέος πνεύματος ἀγλατῆν,
- 175 Οὐδ' ἐπίπλαστον ὑπερθεν, ὁμοῖα θηλυτέροισι,
 Βάλλων χρῶμ' ἀρετῆς, κάλλος ἐλεγχόμενον,
 Ἄλλὰ φόβον προπίδεσσι Θεῶ φίλον ἐντὸς ἐέργων,
 Μούνω τῶ κρυφῶν ἴδμονι φαινόμενον.
 Θαῦμα μέγ', ὑστάτιόν περ ἐπαΐξας σταδίοισι
- 180 Τῆς ἀρετῆς, ὅσων ἐφθασε τοὺς προτέρους
 Καρπαλίμοισι πόδεσσι· φίλοι δέ τε παισὶν ἀρείω
 Γενσαμένοις σοφίης μοῖραν ἔδειξε βίου».

Ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῶν εἰς Νικομήδην Ἐπιταφίων τοῦ Γρηγορίου, ὁ Νικομήδης ὑπῆρξεν ἱερεὺς. Οὕτως ἐν τῷ ἀνωτέρω καταχωρισθέντι Ἐπιταφίῳ ΡΙΓ' λέγεται : «Φέρετερον οὐδὲν ἔχων ἱερεὺς γενέτης τε φέριστος» καὶ ἐν τῷ ΡΙΒ' : «Τίς τέλος νηῶ περικαλλεῖ χεῖρ' ἐπιθήσει ; Ἰ Τίς δὲ Θεῶ πέμψει φρῆν τελέην θυσίην ;» Παρὰ ταῦτα ὀδυρόμενος ὁ Γρηγόριος διὰ τὸν θάνατον τηλικούτου ταῖς ἀρεταῖς ἀνδρός, ἀναφωνεῖ : «Χριστὸς

ἄναξ, Νικόμηδες, ὅπως σέο λαὸν ἄνωθεν Ἰ Ἰθύνης τεκέων σὺν ἱερῇ δυάδι», ἦτοι «ὁ βασιλεὺς Χριστὸς ἠθέλησε τοῦτο, ὦ Νικόμηδες, ἵνα ἄνωθεν ἕξ οὐρανοῦ τὸν λαὸν σου, δηλ. τὸ ποιμνιὸν σου, διευθύνης καὶ καθοδηγῆς, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἱερὰν δυάδα τῶν τέκνων σου».

Ὁ θεῖος Γρηγόριος, ὑπὸ τῆς ποιητικῆς Μούσης κινούμενος καὶ ὑπὸ μόνης ταύτης κυριεύμενος, ἔτι δὲ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀρετολογίας ζωογονούμενος, ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν τίθεισιν ἐν τε τοῖς Ἐπιταφίους ἐπιγράμμασί του καὶ τοῖς Ἐπεσιν αὐτοῦ, ἦτοι νὰ ἐξάρῃ τὸν ἠθικὸν βίον καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν καὶ δρᾶσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑμνουμένων προσώπων, ἵνα συστήσῃ καὶ ὑποδείξῃ ταῦτα ὡς πρότυπα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς παντὶ τῷ ἀναγινώσκοντι τὰ ἔργα του μετὰ χριστιανικῆς διαθέσεως. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ γριφῶδες καὶ συνεσκιασμένον τοῦ ὕφους ἔντεῦθεν καὶ αἱ παραλείψεις τῶν ἀκριβῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων ἔντεῦθεν καὶ αἱ παραλειπόμενα ἐξάρσεις τοῦ ὑπάρχοντος τυχόν συγγενικοῦ δεσμοῦ του πρὸς τινὰ τοῦλάχιστον τῶν ὑμνουμένων προσώπων. Πάντα ταῦτα ἔχοντες ἐν νῷ δὲν θὰ δυσκολευθῶμεν νὰ ἐνοησώμεν τοὺς λόγους, δι' οὓς προκειμένου καὶ περὶ τοῦ Διομήδους καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἑλλαδίου καὶ Ἐυλαλίου, παραλείπει οὗτος νὰ γνωρίσῃ ἡμῖν διὰ μέσου τῶν γραμμῶν τῆς Ποιήσεώς του καὶ τὸν μόλις ὑπαινισσόμενον συγγενικὸν δεσμόν του πρὸς αὐτούς. Παρὰ ταῦτα αἱ νύξεις, ἃς οὗτος παρέχει καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξαρθεῖσι χωρίοις τῶν ἔργων του, νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκούντως ἰσχυραὶ διὰ νὰ πεισθῶμεν ὅτι μετὰ τῶν ἐν λόγῳ ἁγίων ἀνδρῶν ὑφίστατο πράγματι δεσμός συγγενείας. Ἄν ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συνεδέετο ὁ Γρηγόριος πρὸς τοὺς ἀνωτέρω διὰ δεσμοῦ συγγενείας, δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, τῶν σχετικῶν πηγῶν μηδὲν περὶ τούτου διαλαμβανουσῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XI.

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΣΟΥ

1. Βάσσοις.

Ἡ μελέτη τῶν Ἐπιταφίων ἐπιγραμμάτων καὶ τῶν Ἐπῶν τοῦ Γρηγορίου ὠδήγησεν ἡμᾶς νὰ εἰρωμεν τὸν μῖτον, ὅστις, ὡς πιστεύομεν, ἂν καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀσφαλείας καὶ βεβαιότητος, δύναται ἐν τούτοις νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸν λαβύρινθον τῆς ὀμιγλώδους φρασιολογίας τοῦ θεοῦ τούτου πατρὸς, ὥστε νὰ μαυτεύσωμεν ἢ καὶ νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὸν συγγενικὸν δεσμόν τοῦ Γρηγορίου καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ μιᾶς ὄλης σειρᾶς προσώπων, διακριθέντων διὰ τὸν ἐνάρετον αὐτῶν βίον ἢ καὶ ἐν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργήμασιν. Οὕτως ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι ὑπ' αὐτοῦ ΡΙΑ' Ἐπιταφίῳ ἐπιγράμματι «Ἐἰς Νικομήδην» ἀναφέρεται

ὅτι οὗτος τὸ τελευταῖον τέκνον ἦτο καὶ ἐν τούτοις ταχέως ἀπῆλθε τοῦ κόσμου : « Ὑστατον ἐς βίον ἤλθες ἀοίδιμον· ἀλλὰ τάχιστα Ἰ Ὑνθεν ἀνῆρθης ». Γεννάται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα· ποιοὶ ἦσαν οἱ πρεσβύτεροι τοῦ Νικομήδους ἀδελφοί ; Ἐν τῷ πρὸς Ἑλληγνιον Ὑπει του ὁ Γρηγόριος¹, ὡς πρότυπα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς παρουσιάζει τῷ Ἑλληνίῳ κατὰ σειράν τοὺς Κληδόνιον (στίχ. 120), Εὐλάλιον (στ. 130), Ἑλλάδιον (στ. 131, 134), Καρτέριον (στ. 139) καὶ Νικομήδην (στ. 143). Προηγείται ἐν στ. 119 καὶ ὁ ὑπαινισσόμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς συγγένειαν τοῦ Γρηγορίου στίχος : « Τῶν καὶ ἐμοὶ γένος ἐστὶ φαεσφόρον ». Καὶ περὶ μὲν τῆς συγγενείας Διομήδους καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου πρὸς τὸν Γρηγόριον ἐφθημεν εἰπόντες ἀνωτέρω τὰ δέοντα. Περὶ δὲ τῆς συγγενείας τοῦ Καρτερίου πληροφοροῦμεθα ἐκ τῶν « Εἰς Βάσσον » δύο Ἐπιτάφιων ἐπιγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου, ὑπ' ἀριθ. ΡΙ' καὶ ΡΙΑ². Τὰ Ἐπιτάφια ταῦτα ἔχουσιν οὕτω :

ΡΙ' Εἰς Βάσσον

« Βάσσε, φίλος Χριστῷ μεμελημένος ἔξοχον ἄλλων,
 Τῆλε τεῆς πάτρης ληϊστορι χειρὶ δαμάσθης,
 Οὐδέ σε τύμβος ἔχει πατρῷος· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
 Πᾶσιν Καππαδόκεσι μέγ' οὖνομα σεῖο λέλειπται,
 Καὶ σῆλαι παγίων μέγ' ἀμείνονες, αἷς ἐνι γράφθης.
 Γρηγορίου τόδε σοι μνημῆιον, ὄν φιλέεσκες ».

ΡΙΑ'. Ἄλλο

« Ὡς Ἀβραάμ, κόλποισι τεοῖς ὑποδέχνησο, Βάσσε,
 Σὸν τέκος ἀτρεκέως πνεύματι Καρτέριον.
 Αὐτὰρ ἐγώ, εἰ καὶ με τάφος σὸν πατρὶ καλύπτοι,
 Οὐποτ' ἀφ' ὑμετέρης στήσομ' ὁμοζυγίης ».

Τὰ Ἐπιτάφια ταῦτα ἐγράφησαν, κατὰ τὴν παρὰ Μίγνε σημείωσιν, ἐν ἔτει 376, ὅτε καὶ ἀπέθανεν ὁ Βάσσος. Ἐκ τούτων τὰς ἐξῆς εἰδησίεις καρποῦμεθα : α) Ὁ Βάσσος οὗτος ἦτο χριστιανὸς (« φίλος Χριστῷ μεμελημένος ἔξοχον ἄλλων »)· β) οὗτος ἔθανε μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ δαμασθεῖς « ληστρική χειρὶ » (« ληϊστορι χειρὶ δαμάσθης »), ἐν ἣ φράσει, πιθανώτατα, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἢ ὅτι ληστευθεὶς ἐφονεύθη ἢ ὅτι βιαίως ἐτελεύτησε διωχθεὶς ἄλλως πως· γ) πατρὶς τούτου ἦτο ἡ Καππαδοκία, ἣ τινι κατέλιπε ὄνομα εὐκλεές (« Πᾶσιν Καππαδόκεσι μέγ' οὖνομα σεῖο λέλειπται »)· δ) ἐκ τοῦ δευτέρου Ἐπιταφίου ἔχομεν τὴν σπουδαιοτάτην εἰδησίην ὅτι υἱὸς τοῦ Βάσσου ἦτο ὁ Καρτέριος, ὄν τὸ αὐτὸ 376 ἔτος

1. Migne, PG 37, 1451—1477.

2. Migne, PG 38, 67/8.

— κατὰ τὴν παρὰ Migne σημείωσιν — θανόντα, καλεῖται ὁ Βάσσοϲ, ὡς ἕτεροϲ Ἀβραάμ — μὴ καὶ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν τοῦ Βάσσου ὑποδηλοῖ τὸ παραλληλιζόμενον τοῦ μεγάλου πατριάρχου ὄνομα ; —, ἵνα δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Καρτέριον («Ὡς Ἀβραάμ, κόλποισι τεοῖς ὑποδέχυσσο, Βάσσε, Ἰ Σὸν τέκοϲ ἀτρεκέωϲ πνεύματι Καρτέριον»)· ε) τὸ τελευταῖον δίστιχον τοῦ Ἐπιταφίου τούτου, ἐν ᾧ παρεμβάλλεται ὁ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου, μοὶ δίδει τὴν εἴλογον ἀφορμὴν νὰ εἰκάσω ὅτι μεταξὺ τοῦ Γρηγορίου πατρὸϲ καὶ τοῦ Βάσσου στενὸϲ συγγενείας δεσμὸϲ ὑφίστατο. Μάλιστα δ' ἡ φράσιϲ «Οὐπότ' ἀφ' ὑμετέρηϲ στήσομ' ὁμοζυγίηϲ» μοὶ γεννᾷ τὴν εἰκασίαν ὅτι ὁ Βάσσοϲ καὶ ὁ Γρηγόριοϲ, ὁ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, ἦσαν ἀδελφοί. Ἄλλ' ἂν εὐσταθῆ ἢ ὑπόθεσιϲ ἡμῶν αὕτη, τότε καὶ ὁ Νικομήδηϲ, ὅστιϲ «ὑστατον ἐϲ βίον ἦλθεν ἀοιδιμον», πιθανώτατα, ἀδελφὸϲ τοῦ Βάσσου καὶ ἄρα καὶ τοῦ Γρηγορίου πατρὸϲ ἦτο. Ὅτι ἡ φράσιϲ τοῦ ἐν λόγῳ στίχου σημαίνει ὅτι ὁ Νικομήδηϲ τὸ νεώτερον τέκνον ἦτο, οὐδεμία, νομίζω, δύναται νὰ ἐγερθῆ ἀμφιβολία. Ἐφ' ὅσον δὲ στενὸϲ τοῦ Γρηγορίου συγγενῆϲ ὑπ' αὐτοῦ, ὡϲ ἀνωτέρω εἶπομεν, δηλοῦται· ἐφ' ὅσον δ' ἐξ ἄλλου ὅτε Βάσσοϲ καὶ ὁ Καρτέριοϲ συγγενεῖϲ καὶ οὗτοι τοῦ Γρηγορίου χαρακτηρίζονται — ὅρα τὰ σχετικὰ χωρία ἀνωτέρω —, ἡ ἡλικία δὲ τοῦ ἡμετέρου Γρηγορίου μετὰ τοῦ Καρτερίου καὶ τῆϲ ξυνωρίδοϲ ἀδελφῆϲ — Ἐλλαδίου καὶ Εὐλαλίου —, ὡϲ θὰ ἴδωμεν, σχεδὸν ταυτίζεται, εἶναι λίαν δεδικοιολογημένη καὶ πρὸϲ τὰ πράγματα οὐχὶ ἀντίθετοϲ ἢ ἡμετέρα ὑπόθεσιϲ τῆϲ στενῆϲ τούτων συγγενείας ἐξ αἵματοϲ. Ἡμεῖϲ ἐκ τῆϲ μελέτηϲ τῶν Ἐπῶν καὶ Ἐπιταφίων τοῦ Γρηγορίου καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ τόπου καὶ τρόπου, καθ' ὃν παρεμβάλλονται τὰ ἀνωτέρω ὀνόματα, πιστεύομεν ὅτι ὁ Γρηγόριοϲ, ὁ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, ὁ Βάσσοϲ καὶ ὁ Νικομήδηϲ ἦσαν ἀδελφοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XII.

ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΤΟΥ ΒΑΣΣΟΥ

1. Καρτέριος

Εἰϲ Καρτέριον ὁ θεῖοϲ Γρηγόριοϲ ἀφιέρωσε τὰ ὑπ' ἀριθ. ΡΙΕ', ΡΙΓ', ΡΙΖ' καὶ ΡΙΗ' Ἐπιτάφια ἐπιγράμματα¹. Πρὸ πάσης ἐνασχολήσεωϲ περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Καρτερίου παραθέτομεν τὰ Ἐπιγράμματα ταῦτα τοῦ Γρηγορίου :

ΡΙΓ". Εἰϲ Καρτέριον

«Πῆ με λιπὸν πολύμοχθον ἐπὶ χθονί, φίλιαθ' ἐταίρων
Ἦλυθεϲ ἀρπαλέωϲ, κύδιμε Καρτέριε ;

1. Migne, PG. 38, 70/1.

Πῆ ποτ' ἔβης, νεότητος ἐμῆς οἰήτῃα νομῶν,
 Ἦμος ἐπ' ἄλλοδαπῆς μύθον ἐμετροέμην,
 5 Ὅς βιώτῳ μ' ἐνέδησας ἀσάρκει; ἢ ἔ' ἐτέον σοι
 Χριστὸς ἀναξ πάντων φίλτερος, ὃν νῦν ἔχεις.
 Ἀστεροπῆ Χριστοῖο μεγακλέος, ἔρκος ἄριστον
 Ἦιθέων, ζωῆς ἠνίοχ' ἡμετέρης,
 Μνώεο Γρηγορίοιο, τὸν ἔπλασας ἦθεσι κεδνοῖς
 10 Ἦν δτε ἦν, ἀρετῆς κοίρανε, Καρτέριε».

PIΓ'. Ἄλλο

«ᾧ πηγαὶ δακρῶν, ᾧ γούνατα, ᾧ θυέεσσι
 Ἀγνωτάτοις παλάμαι Χριστὸν ἀρεσσάμεναι
 Καρτερίον, πῶς λήξασθ' ὁμῶς πάντεσσι βροτοῖσι;
 Ἦθέλεν ὑμνοπόλον κεῖθι χοροστασίη».

PIZ'. Ἄλλο

«Ἦρπασας, ᾧ Νικόμηδες, ἐμὸν κέαρ, ἦρπασας ᾧκα
 Καρτερίον τῆς σῆς σύζυγον εὐσεβίης».

PIH'. Ἄλλο

«ᾧ ξαλῶν ζαθέων ὠερόν πέδον, οἶον ἔρεισμα,
 Σταυροφόρον κάλεσας Καρτερίον, κατέχεις!»

Περὶ Καρτερίου ὁ θεῖος Γρηγόριος διμλεῖ καὶ ἐν τῷ πρὸς Ἐλ-
 λήνιον Ἔπει του (Ἔνθ' ἀν.) ἐν στίχ. 139 ἐ.ε. :

140 «Καρτερίον δ' ἐτέρῳ δῶκεν Θεός· ἀλλ' ἄρα καὶ τὸν
 Θήσεις σόν, φιλότης, εὐμενέων ἐτάροις·
 Καρτερίον, τοῦ κῦδος ἐν οὐρανόιοισι μέγιστον
 Αἰὲν ἀειρομένου πνεύματι σαρκὸς ἄπο».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τὰς ἐξῆς εἰδήσεις καρπούμεθα περὶ Καρτερίου :

α) Οὗτος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου «φίλτατος» μεταξὺ τῶν «ἐταίρων»—
 συγγενῶν ἢ φίλων· β) οὗτος καθωδήγει ἐν τῇ νεότητι τὸν τὸν Γρηγόριον
 («νεότητος ἐμῆς οἰήτῃα νομῶν»)· γ) ὅτε ἐν τῇ «ἄλλοδαπῇ», ἧτοι ἐν Ἀθήναις,
 ἐσπούδαζεν ὁ Γρηγόριος, ὁ Καρτέριος ἐγένετο δι' αὐτὸν ὁ εἰς Χριστὸν ὁδη-
 γὸς καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὁ ἀνεπισηφαλὴς ἠνίοχος («Ἦμος ἐπ' ἄλλοδαπῆς μύ-
 θον ἐμετροέμην, I Ὅς βιώτῳ μ' ἐνέδησας ἀσάρκει» καὶ «ζωῆς ἠνίοχ' ἡμετέ-
 ρης»). Ὁ Καρτέριος λοιπὸν συσπουδαστὴς τοῦ Γρηγορίου ἐν Ἀθήναις
 ὑπῆρξε καὶ τούτου φύλαξ καὶ ὁδηγὸς εἰς τὸν κατὰ Χριστὸν βίον, ὅστις πρῶ-
 τος «ἔπλασεν ἦθεσι κεδνοῖς» τὸν θεῖον Γρηγόριον. Ἐκ πάντων τούτων συν-
 ἀγεται ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς πον ἡλικίας πρέπει νὰ ἦσαν οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι
 ἄνδρες, ἐφ' ὅσον κοινῇ ἐν Ἀθήναις ἐσπούδαζον καὶ αὐτόθι πρὸς μάθησιν

διέτριβον.—'Εν τῷ ΡΙΖ' Ἐπιταφίῳ παρεμβάλλεται ὁ Νικομήδης, ὅστις τὸ αὐτὸ 376 ἔτος θανὼν καὶ δὴ καὶ μικρὸν πρὸ τοῦ Καρτερίου, ἤρπασεν οἶονεὶ ἕξ ἀπίνης τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Γρηγορίου («Ἡρπασας, ὃ Νικόμηδες, ἐμὸν κέαρ»), ἦτοι τὸν Καρτέριον, ὅστις «σύζυγος» τῆς εὐσεβείας τοῦ Νικομήδους χαρακτηρίζεται. Τί ὑποκρύπτεται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τούτων τοῦ Γρηγορίου δὲν δύναμαι νὰ ἐρμηνεύσω. Μία ὑπόθεσις μοὶ γεννᾶται, ἣν δὲν δύναμαι ν' ἀφήσω ἀμνημόνευτον· μήπως ὁ ὡς «σύζυγος» ἔνταῦθα τῆς εὐσεβείας τοῦ Καρτερίου μνημονευόμενος Διομήδης, πρέπει μᾶλλον ὡς ἀδελφὸς τοῦ Καρτερίου νὰ θεωρηθῆ καὶ οὐχὶ θεῖος τούτου, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ τυχὸν περιπτώσει τὰ χρονολογικὰ ὄρια σμικρύνονται διὰ νὰ δεχθῶμεν τοὺς υἱοὺς τοῦ Νικομήδους, ἀνεψιοὺς ἐκ πρώτου ἑξαδέλφου τοῦ Γρηγορίου, ἦτοι τοὺς Ἑλλάδιον καὶ Εὐλάλιον, ὡς εἰς ἡλικίαν τοιαύτην ἐλθόντας, ὥστε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γρηγορίου νὰ δύνανται νὰ ἱερωθῶσι καὶ μάλιστα ὁ Εὐλάλιος καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Ναζιανζοῦ νὰ καταλάβῃ. Διὰ τοῦτο προκρίνομεν ὡς ὀρθοτέραν τὴν προηγουμένην ἡμετέραν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Νικομήδης ἀδελφὸς τοῦ τε Βάσσου καὶ τοῦ Γρηγορίου πατρὸς ἦτο. Τὸ εἰς Ἑλλήνιον Ἔπος δυστυχῶς δὲν παρέχει πλείονα τεκμήρια τῆς διακριβώσεως τοῦ συγγενικοῦ τῶν ἀνωτέρω δεσμοῦ. Ὅτι ὁμοῦς ὁ Καρτέριος παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Νικομήδους καὶ αὐτοῦ, πιστεύω ὅτι εἶναι δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς ὑφισταμένης στενῆς μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων σχέσεως.

2. Κληδόνιος

Ἐν στίχ. 120 ἔ.ε. τοῦ ἀνωτέρω πρὸς Ἑλλήνιον Ἔπους τοῦ Γρηγορίου πρῶτος πάντων ἀναφέρεται καὶ ὁ Κληδόνιος καὶ δὴ καὶ μεταξὺ τοῦ «γένους» τοῦ Γρηγορίου (στ. 119: «Τῶν καὶ ἐμοὶ γένος ἐστὶ φαεσφόρον»). Παραθέτομεν τοὺς εἰς τὸν Κληδόνιον ἀφιερωμένους στίχους:

- 120 «... Ἄλλὰ σύ μοι τοῖσδε φίλα φρονέειν,
Κληδονίῳ πρώτιστον ἐνμέι, ὅς γε πενηροῖς
Ζῶει, καὶ Χριστῶ πάντ' ἀνέθηκε φέρον,
Αὐτὸν μὲν πρώτιστον, ἔπειτα δὲ ὅσ' ἐπέοπατο·
Οὐδὲν ἐῖη ζωῆ λειπόμενος χθονίη,
 125 *Μάργαρος ἐν λάεσιν, ἐν ἀστράσι φωσφόρος ἄλλος,*
Εἶταρ ἐν ὄρησιν, ἐν δὲ φυτοῖσι ῥόδον.
Καὶ χθονίου ποτ' ἀνακτος ἐν ἀδλαῖς κῦδεϊ γαίαν,
Μεῖζον ἐν ἡμετέρῳ ἔρκεϊ κῦδος ἔχει·
Χριστῶ γὰρ βασιλῆϊ παρίσταται...».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στίχων, ὡς πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται, οὐδὲν πληροφοροῦμεθα περὶ συγγενείας τοῦ Κληδονίου καὶ τοῦ Γρηγορίου. Ἐν τούτοις, οἱ θερμοὶ

καὶ ἐνθουσιώδεις λόγοι τοῦ Γρηγορίου ὑπὲρ τοῦ Κληδονίου, ἔτι δὲ ἡ θέσις, ἐν ἧ ἐν τῷ παρόντι τοῦ Γρηγορίου Ἔπει τὸ ὄνομα τοῦ Κληδονίου παρεμβάλλεται καὶ δὴ καὶ πρὸ τοῦ Εὐλαλίου, μάλιστα ὡς συνομιλικὸς τούτου (στ. 130: «Πολλὸν δημηλικῆς κρείσσονι Εὐλαλίῳ»), δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν εὐλογον ὑπόθεσιν ὅτι περὶ συγγενοῦς τῆς ξυνωριδὸς ἀδελφῆς, Ἐλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, πρόκειται καὶ ἄρα καὶ τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Κληδόνιον. Τοῦτο πιθανώτερον φαίνεται, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἐν τῇ περιφῆμῳ «Διαθήκῃ» τοῦ Γρηγορίου, ὁ Κληδόνιος συνυπογράφει μετὰ καὶ ἄλλων ταύτην, ὡς «Κληδόνιος πρεσβύτερος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἰκονίῳ»¹. Γνωστὸν δὲ τυγχάνει ὅτι μητροπολίτης Ἰκονίου τότε ἦτο ὁ διαβόητος Ἀμφιλόχιος, ὁ πρῶτος τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ ἐξάδελφος, περὶ οὗ μακρὸν λόγον ἐποιησάμεθα ἀνωτέρω. Ὅλαι αὗται αἱ συμπτώσεις παρέχουσιν ἰσχυρὰ ὀπωσοῦν τεκμήρια διὰ τὴν δικαιολογηθῆ ἢ εὐλογος ἡμετέρα ὑπόθεσις περὶ συγγενείας τοῦ Κληδονίου πρὸς τὸν Γρηγόριον.

Ὅτι δὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γρηγορίου ὑπὲρ τοῦ Κληδονίου ἦτο πράγματι μέγα, ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, καθ' ὃ χάριν τοῦ ἀνδρὸς τούτου καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας, συντάξατο ὁ Γρηγόριος «Ἐλεγχον Κατὰ Ἀπολλιναρίου» καὶ σύντομον «Ἐκθεσιν πίστεως Κατὰ Ἀπολλιναρίου», ἔργον δηλονότι ἐνιαῖον, ὅπερ διὰ τὴν τήρησιν τοῦ «μέτρου τῆς ἐπιστολῆς» (*mensura epistolæ*) διήρσεν εἰς δύο ἐπιστολάς, αἵτινες ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Migne, PG 37, 176—201 φέρουσι τοὺς ἀριθμοὺς PA' καὶ PB'. Τὰς δύο ταύτας ἐπιστολάς, σπουδαιοτάτας διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν Δογμάτων, ἐχρησιμοποίησαν ἤδη αἱ ἐν Ἐφέσῳ Γ' (431) καὶ Χαλκηδόνι Δ' (451) οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Κατωτέρω παραθέτομεν τὰς σπουδαιοτάτας ταύτας ἐπιστολάς καὶ διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς γνώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ Κληδονίου καὶ τῶν διαφερόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα διὰ τὴν δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ καρπωθῆ ὠφελιμώτατα διδάγματα ἐκ τῆς ὑπερόχου σκέψεως τοῦ μεγάλου πατρὸς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς καὶ δογματικοῖς ζητήμασιν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν τὸν μίτον τῶν περὶ συγγενείας τοῦ Κληδονίου πρὸς τὸν Γρηγόριον λεχθέντων, λέγομεν ὅτι ὑπόθεσις καὶ εἰκασία ἡμετέρα εἶναι ὅτι ὁ Κληδόνιος υἱὸς τοῦ Καρτερίου ὑπῆρξε, οὐ μόνον διότι συνομιλικὸς τοῦ Εὐλαλίου ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου ὁμολογεῖται, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ ἀνωτέρω πρὸς Ἐλληγνιον Ἔπει τοῦ Γρηγορίου ὁ Καρτεριος παρεμβάλλεται μετὰ τῶν συγγενῶν Ἐλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, ὡς καὶ τοῦ Κληδονίου ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ Διομήδους ἀφ' ἑτέρου. Ἐν στίχ. 121 τοῦ ἀνωτέρω Ἔπους λέγεται ὅτι ὁ Κληδόνιος πάντ' ἀνέθηκε

1. Migne, PG 37, 396.

τῷ Χριστῷ, γενόμενος δηλονότι ἱερεὺς καὶ ἄγαμος διαμείνας. Τοῦναντίον ὁ Καρτέριος φέρεται ἤδη ἀποθανὼν («Καρτέριον, τοῦ κῦδος ἐν οὐρανίοις μέγιστον Ἰλιὲν ἀειρομένου πνεύματι σαρκὸς ἄπο»). Ἐφ' ὅσον τοῦ Νικοδήμου δὲν δύναται νὰ εἶναι υἱὸς ὁ Κληδόσιος, καθ' ἃ ἀνωτέρω περὶ τῶν υἱῶν (τῆς «ἱερέως δυάδος») τοῦ Διομήδους, ἦτοι τοῦ Ἑλλαδίου καὶ Εὐλαλίου, ἐξεθέσαμεν καὶ ἐφ' ὅσον τὸν Καρτέριον υἱὸν τοῦ Βάσσου ἀνωτέρω ἀπεδείξαμεν, δὲν ἀπομένει, ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐν τῷ Ἐπει παρεμβάλλεται τὸ ὄνομα τοῦ Κληδοσίου ἢ νὰ δεχθῶμεν τοῦτον υἱὸν τοῦ Καρτερίου. Μόνον μία εἰσέτι ὑπόθεσις θὰ ἠδύνατο νὰ προβληθῆ, μήπως ὁ Κληδόσιος ἦτο καὶ οὗτος υἱὸς τοῦ Βάσσου. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποκλεισθῆ ἢ ὑπόθεσις αὕτη, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Κληδόσιος συνομιλήκος τοῦ Εὐλαλίου, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου ὁμολογεῖται καὶ ἄρα πολὺ νεώτερος τοῦ τε Νικομήδους καὶ τοῦ Καρτερίου, τοῦ συνομιλήκου καὶ συσπουδαστοῦ τοῦ Γρηγορίου. Δὲν ἀπομένει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλο τι ἢ ὅτι ὁ Κληδόσιος υἱὸς τοῦ Καρτερίου ἦτο. Ὅτι ὁμοῦ πρόκειται περὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως, ἂν καὶ λίαν εὐλόγου, περιττὸν καὶ νὰ εἴπωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XIII.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

«ΠΡΟΣ ΚΛΗΔΟΝΙΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ»

Καὶ νῦν παρατίθεμεν τὰς κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου ἀξιολογητάτας ἐπιστολάς ὑπ' ἀριθ. PA' καὶ PB' τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Κληδόσιον, γραφείσας, κατὰ τὴν παρὰ Migne, ἐνθ' ἂν. προσημείωσιν, ὅτε ὁ Γρηγόριος διηύθυνε τὰ ἡνία τῆς ἐπισκοπῆς Ναζιανζοῦ, ὁ δὲ Κληδόσιος πρεσβύτερος ἐν Ἰκονίῳ ἦτο καὶ ἔδρα. Νὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς λεπτομερείας πρὸς ἐρμηνείαν ἢ καὶ σχολιασμὸν τῶν ἐπιστολῶν τούτων, κρίνομεν οὐχὶ σκόπιμον, διότι θὰ ἐξεβαίνομεν τοῦ μήκους τῆς παρουσίης μελέτης καὶ θὰ ἐξετρεπόμεθα τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος. Ὁ ἐπαίων, προχείρους νῦν ἔχων τὰς ἐπιστολικὰς ταύτας πραγματείας τοῦ Γρηγορίου, δύναται ἀνέτως καὶ ἐκ τοῦ κειμένου νὰ ὠφελῆθῆ, ἀλλ' ἂν βούληται, ὁ ἴδιος βαδύτερον ν' ἀσχοληθῆ περὶ τὰ ἐκτιθέμενα ἐν αὐταῖς ἀξιοσπουδάστα τῷ ὄντι θέματα. Ἴδου λοιπὸν καὶ τὸ κείμενον :

α'. PA' Ἐπιστολὴ Α'.

«Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἀδελφῷ καὶ συμπρεσβυτέρῳ Κληδοσίῳ Γρηγόριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Βουλόμεθα μαθεῖν, τίς ἢ καινοτομία περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἔξι παντὶ βουλομένῳ καὶ παραπορευομένῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διασπᾶν τὴν ποιμνὴν καλῶς ἠγμένην καὶ συναγαγεῖν κλοπιμαίοις ἐφόδοις, μᾶλλον δὲ ληστρικοῖς καὶ παραλόγοις διδάγμασιν. Εἰ μὲν γὰρ εἶχόν τι καταγινώσκειν ἡμῶν

περὶ τὴν πίστιν οἱ νῦν ἐπελθόντες, οὐδ' οὕτω μὲν χωρὶς ὑπομνήσεως ἡμῶν ἔδει τὰ τοιαῦτα τολμᾶν. Πείσαι γὰρ ἐχρῆν ἢ πεισθῆναι θελήσαι πρότερον (εἴπερ τις καὶ ἡμῶν λόγος, ὡς τὸν Θεὸν φοβουμένων καὶ κοπιασάντων ὑπὲρ τοῦ λόγου, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὠφελησάντων), καὶ τότε, εἴπερ ἄρα, καινοτομεῖν, πλὴν καὶ ἀπολογία τις ἦν ἴσως τοῖς ὑβρισταῖς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως, καὶ ἐνταῦθα καὶ ποῦδ' αὐτῶ, καὶ μετὰ κινδύνων καὶ ἀκινδύνως, ἡ πίστις ἡμῶν κεκήρυκται, πῶς οἱ μὲν ἐγχειροῦσι τοῖς τοιούτοις, οἱ δὲ ἡσυχάζουσι ;

Καὶ οὐχὶ τοῦτο πω δεινόν, καίπερ ὄν δεινόν, εἰ τὴν ἑαυτῶν κακοδοξίαν ἀνθρώποι ταῖς ἀκεραιότεραις ψυχαῖς διὰ τῶν κακουροτέρων ἐναποτίθενται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμῶν καταφεύδονται, ὡς ὁμοδόξων καὶ ὁμοφρόνων, τῷ χαλκῷ τῷ δέλεαρ περιβάλλοντες, καὶ διὰ τοῦ προσχήματος τούτου τὸ ἑαυτῶν θέλημα κακῶς ἐκπληροῦντες, καὶ τὴν ἀπλότητα ἡμῶν, ἐξ ἧς ἀδελφικῶς αὐτοὺς ἐρωῶμεν, καὶ οὐκ ἀλλοτριῶς, κακίας ἐφόδιον ποιησάμενοι· οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς δυτικῆς συνόδου δεδέχθαι φασίν, ὡς πυνθάνομαι, ὑφ' ἧς τὸ πρότερον ἦσαν κατακριθέντες, ὡς πᾶσιν εὐδηλον. Εἰ μὲν οὖν ἐδέχθησαν ἢ νῦν ἢ πρότερον οἱ τὰ Ἀπολλιναρίου φρονοῦντες, τοῦτο δειξάτωσαν, καὶ ἡμεῖς στέρομεν. Δῆλον γάρ, ὅτι τῷ ὁρθῷ λόγῳ συνθέμενοι· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται ἄλλως, εἰ τούτου τετυγήκασι. Δείξουσι δὲ πάντες, ἢ διὰ νόμου συνοδικοῦ, ἢ δι' ἐπιστολῶν κοινωνικῶν· οὗτος γὰρ τῶν συνόδων ὁ νόμος. Εἰ δὲ λόγος τοῦτο ἐστὶ καὶ ἐναπλασμός, εὐπρεπείας ἕνεκεν αὐτοῖς καὶ πιθανότητος τῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς εὐρημένος διὰ τὸ τῶν προσώπων ἀξιόπιστον, δίδαξον αὐτοὺς ἡρεμεῖν καὶ διέλεγγε. Τῇ γὰρ σῆ πολιτεία καὶ ὀρθοδοξία τοῦτο πρόπειν ὑπολαμβάνομεν.

Μὴ ἀπατάωσαν οἱ ἀνθρώποι, μηδὲ ἀπατάσθωσαν, ἀνθρώπον ἄνου δεχόμενοι τὸν Κυριακόν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν. Οὐδὲ γὰρ τὸν ἀνθρώπον χωρίζομεν τῆς θεότητος, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν δογματίζομεν, πρότερον μὲν οὐκ ἀνθρώπον, ἀλλὰ Θεὸν καὶ Υἱὸν μόνον προαιώνιον, ἀμιγῆ σώματος, καὶ τῶν ὅσα σώματος, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ ἀνθρώπον, προσληφθέντα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, παθητὸν σαρκί, ἀπαθῆ θεότητι, περιγραπτὸν σώματι, ἀπερίγραπτον πνεύματι, τὸν αὐτὸν ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, ὁρώμενον καὶ νοούμενον, χωρητὸν καὶ ἀχώρητον, ἔν' ὄλῳ ἀνθρώπῳ τῷ αὐτῷ καὶ Θεῷ ὅλος ἀνθρώπος ἀναπλασθῆ πεσὼν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

(Συνεχίζεται)